

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קס"ז

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית החוראה" ביום ראשון כ"ח שבט התשפ"ב

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עמרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות חודש אדר

נושאי השיעור:

עיבור השנה. מאימתי מרכיבים בשמחה, מאדר א' או מאדר ב'. בענין קריאת ארבע פרשיות באדר א'. אם יש לנהוג דבר מיוחד בימים י"ד וט"ו באדר א'. נולד בשנה פשוטה, מתי חל בר המצוה בשנה מעוברת. מתי יום היארצייט, באדר א' או באדר ב'. סיום שנת האבלות בשנה מעוברת. נולד בל' אדר א', מתי יום ה"כר מצוה" בשנה פשוטה.

עיבור השנה

א. נאמר בתורה: "שמור את חודש האביב ועשית פסח" (דברים ט"ז א'), ולמדנו מכאן שצריך לחגוג את פסח דוקא באביב. אבל יש בעיה, כי אם נחשב על פי החודש של הלבנה שהוא עשרים ותשעה יום וחצי ועוד תשצ"ג חלקים (פחות משעה)¹, כשנכפיל אותם בשנים עשרה חודשים יצא לנו שלוש מאות חמישים וארבעה ימים. לעומת זאת, הסיבוב של השמש לוקח שלוש מאות ששים וחמשה ימים (וכמו שאומרים כל בוקר בתפילה "שלוש מאות ששים וחמשה מנה כנגד שלוש מאות ששים וחמשה ימות החמה").

אם נבדוק בלוח שנה מתי הזריחה והשקיעה בתאריך הראשון לינואר, נראה שבראשון לינואר בשנה הבאה, וגם בעוד שנתיים, הזריחה והשקיעה יהיו בדיוק באותה שעה. והסיבה לדבר היא מפני שכעבור שלוש מאות ששים וחמשה ימים השמש מתחילה

את המעגל שלה מחדש, והכל חוזר בדיוק למה שהיה שנה קודם לכן.

ולכן פעם בשלוש שנים בערך נוצר מצב שהשמש מאחרת בחודש שלם מהלבנה, שהלבנה כבר גמרה את השנה שלה, ואילו לשמש חסר חודש שלם כדי להשלים סיבוב.

כפי שאמרנו נצטוונו בתורה לעשות את פסח בחודש האביב, ולכן כשנוצר הפרש של חודש שלם בין החמה ללבנה, אנחנו עושים שני אדרים, כדי שפסח יתאחר בחודש ואז החמה תגיע ופסח יחול בחודש האביב.

אפשר לראות את זה במוחש. מי שזוכר שנה שעברה, בזמן של פסח היה עדיין ממש קריר בחוץ, אמנם היה אביב אבל הוא בקושי הגיע. (ט"ו בניסן חל למנינם 28 במרץ).

ואם לא נעשה השנה לשנה מעוברת, אם כן בזמן שיחול פורים השנה (17 במרץ למנינם) היה אמור לחול פסח עם כל הקור והגשמים, ואם נמשיך כך עוד שנה, שנה הבאה פסח יהיה בתחלת מרץ. עד שפסח יגיע כבר לאמצע החורף, והתורה אמרה "שמור את חודש האביב", דהיינו שצריך לעשות את פסח דוקא באביב.

¹ זו התשובה לשאלה מדוע מנין החודשים פעם עשרים ותשעה יום ופעם שלושים. שכיון שיש עשרים ותשעה יום וחצי, ואי אפשר לקבוע שמחצית היום שייך לחודש אחד ומחצית היום שייכת ליום אחר, לפיכך עושים חודש אחד עשרים ותשעה יום, וחודש אחד שלושים יום, וכך בכל חודשים יש שני חודשים שלמים. (ויש בזה עוד כמה פרטים).

ואיך נוכל לקיים זאת? על ידי שאנחנו מוסיפים חודש אדר נוסף, ועל ידי כך תמיד פסח יחול באביב.

מאימתי "מרבבים בשמחה"

ב. שאלה: "משנכנס אדר מרבבים בשמחה" – האם זה מאדר א' או רק מאדר ב'?

תשובת הרב: בשו"ת חתם סופר (האו"ח סי' ק"ס) כתב שכלל אין דין של "משנכנס אדר מרבבים בשמחה". בגמרא במסכת תענית (דף כ"ט סע"א) אמר רבי יהודה בריה דרב שמואל בר שילת² משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבבים בשמחה.

ועל זה אמר החתם סופר שהרמב"ם והשולחן ערוך מזכירים רק את ההלכה הראשונה, שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, אבל לא מזכירים כלל את ההלכה השנייה, משנכנס אדר מרבבים בשמחה. ומדוע אכן לא הזכירו הלכה זו? מפני שרב סובר שיש מזל לישראל, ולכן הוא אמר שמשנכנס אדר מרבבים בשמחה כי המזל של עם ישראל מתחזק בימים אלה.

אבל כידוע זו מחלוקת בגמרא במסכת שבת (דף קנ"ו ע"א) האם אכן יש מזל לישראל, וקיימא לן שאין מזל לישראל. ועל פי זה כתב החתם סופר שלכן הרמב"ם ומרן לא כתבו הלכה זו, כי הם סוברים שאין הלכה כזו ואין בזה שום ענין ושום דבר.

והדברים הללו אינם מוסכמים. התוספות במסכת שבת (שם) כתבו שאכן יש מזל לישראל, ומה שאמרו שאין מזל לישראל הכוונה היא "שעל ידי זכות גדולה משתנה המזל", כלומר שעל ידי ריבוי תשובה ומעשים טובים אנחנו יכולים להפוך את הרע לטוב, אבל יש גם דרך של טבע עולם, ומהבחינה הזו אכן יש מזל.

כלומר, למעשה יש מזל לישראל, אלא שכאשר יש מזל שלילי, עם ישראל מתעלה מעל המזל. (וע"ש בחתם סופר שכתב טעם נוסף. ועי' בכנף רננה או"ח סי' פ"ה). והרב מגן אברהם (סי' תרפ"ו סק"ה) הביא כן להלכה, והובא באחרונים.

וכעת נבאר את השאלה: מה שאמרו בגמרא "משנכנס אדר מרבבים בשמחה", האם זה מאדר הראשון או מאדר שני?

השפת אמת (תענית כ"ט ע"א) שואל מדוע רב אמר "כשם" שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר מרבבים בשמחה, הרי לכאורה אין קשר בין שני הדינים, ומדוע תלה זה בזה?

וביאר שהענין "משנכנס אב ממעטין בשמחה", הוא מפני ביטול עבודת בית המקדש והקרבתו, אבל משנכנס אדר עושים להיפך, משמיעים על השקלים ומכריזים על מחצית השקל על מנת כדי לקנות בזה קרבנות ציבור, ולכן מרבבים בשמחה.

לפי זה, הרי מתי משמיעים על השקלים ומכריזים על מחצית השקל? באדר השני. ולכן לפי דברי השפת אמת הללו, "מרבבים בשמחה" נאמר על אדר שני.

גם בשו"ת שאילת יעב"ץ (ה"ב סי' פ"ח) דן בדברי רש"י שפירש (בתענית שם) משנכנס אדר מרבבים בשמחה, ימי נסים הם לישראל פורים ופסח. ולכאורה מדוע הכניס רש"י את פסח? וביאר היעב"ץ שהטעם שמרבבים בשמחה הוא מפני שיש רצף של ימי נסים, פורים ופסח, ולכן המזל של עם ישראל עולה. וכתב היעב"ץ לפי טעם זה, שבשנה מעוברת השמחה נוהגת רק באדר השני הסמוך לניסן. (וכ"כ בפשיטות הגאון בית עובד דף קס"ז אות א').

ולכן הענין ש"משנכנס אדר מרבבים בשמחה" חל על אדר השני בלבד. והאדמו"ר מליובוויטש (בספר שערי הלכה ומנהג ח"ב סי' רפ"ו) אמר שלפי מנהג האשכנזים שמתענים ליארציי"ט באדר א', אין צריך מרבבים בשמחה מאדר א'.

ומכל מקום, לגבי אמירת תחנון ותענית, אין אומרים תחנון ולא מתענים, לא בי"ד וט"ו של אדר שני ולא בי"ד וט"ו של אדר ראשון. כמבואר בשלחן ערוך (סי' תרצ"ז ס"א). וע"ע לרמ"א (שם). ורואים שעל כל פנים יש קצת מעלה גם באדר הראשון. ובודאי שהללו שרוצים לרקוד ולהשמיע מוזיקה יכולים להתחיל כעת.

ארבע פרשיות באדר א'

ג. שאלה: האם יש ענין לקרוא ארבע פרשיות (שקלים, זכור, פרה והחודש) גם באדר א'?

תשובה: קוראים את ארבעת הפרשיות באדר ב' בלבד (ש"ע סי' תרפ"ה ס"א). ואם טעו וקראו באדר א', צריך לחזור ולקרוא אותם באדר ב'. (משנ"ב סוף סק"ב). ואמנם כתב במשנה ברורה שם שלדעת מרן הבית יוסף אין לחזור לקוראם באדר ב', אך העיר מרן ראש הישיבה שליט"א בהערות איש מצליח שם, שאף

² היום רגילים לקרוא את השם "שילת" לבנות.

ובאמת יש בזה מחלוקת לגבי רב שמואל בן "שילת" - מי זה שילת. רב האי גאון (תשובות הגאונים הרכבי סי' תמ"א) אומר ששילת היא אחותו של רבי חייא, וקראו לרב שמואל על שם אמו ולא על שם אביו, מפני שאמו היתה מאד מפורסמת בגלל רבי חייא. אבל יש שכתבו ששילת היה אחיו של רבי חייא, וקראו לרב שמואל על שם אביו, כמו בכל אדם (עי' ספר יוחסין ערך רב שמואל בר שילת).

שכך כתב מרן בבית יוסף ס' תרפ"ח, אך כבר חזר בו מרן בעצמו
בבדק הבית (שם).

י"ד וט"ו באדר א'

ד. שאלה: האם בחודש אדר א' יש לעשות דבר מיוחד בימים י"ד
וט"ו?

תשובה: יום י"ד וט"ו באדר א' נקראים פורים קטן. בימים אלו
לא אומרים תחנון, וכן אסור להתענות ולהספיד. כך כתב מרן
בשלחן ערוך (סי' תרצ"ז). והרמ"א הוסיף, טוב להרבות קצת
בסעודתו, לצאת ידי המחמירים וסוברים שצריך להרבות במשה
ושמחה בי"ד אדר א'.

נולד בשנה פשוטה, מתי חל בר המצוה בשנה מעוברת

ה. שאלה: ילד שנולד בחודש אדר בשנה פשוטה והשנה שמלאו
לו י"ג שנים היא שנה מעוברת, מתי חלה הבר מצוה, באדר א' או
באדר ב'?

תשובת הרב: מי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור,
אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני (כך כתב הרמ"א בסימן נ"ה
ס"י)³.

ואם נולד בשנה מעוברת ומלאו לו י"ג שנים בשנה פשוטה, באותו
תאריך שהוא נולד, יחגוג בר מצוה. כגון מי שנולד בתאריך ה'
באדר (בין אם הוא באדר א' בין אם הוא באדר ב'), בר מצוה היא
בה' באדר.

ויש שאלה מעניינת, כיצד ייתכן שילד שנולד קודם חבירו, ויחגוג
בר מצוה אחרון. התשובה, כתב מרן בשלחן ערוך (סי' נ"ה ס"י)
אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת, ונער אחד
נולד באדר שני באחד בו, ושנת י"ג אינה מעוברת, אותו שנולד
בכ"ט לאדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג להיות
בן י"ג שנה, ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני, יהיה בן י"ג
שנה, כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג.

אימתי נקבע יום היארצייט, באדר א' או באדר ב'

ו. שאלה: מי שיש לו יארצייט בחודש אדר, מתי יחול היארצייט בשנה
מעוברת, האם באדר א' או באדר ב'?

תשובת הרב: נחלקו בזה הראשונים ומרן והרמ"א.

כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תקס"ח ס"ז): כשאירע יום שמת אביו או אמו
באדר והשנה מעוברת, יתענה באדר ב'. וטעמו מפני שזה האדר העיקרי.

³ לפעמים שנת הבר מצוה מעוברת ולפעמים לא. והשנה אין מקום לשאלה הזו,
כי לפני שלש עשרה שנה (שנת תשס"ט) היה גם כן שנה מעוברת, ולכן ילד
שנולד אז, באדר א' או ב', בודאי שכך ינהג לגבי בר מצוה.
הוא הדין גם מי שנולד בשנה הנוכחית (שנת תשפ"ב) בחודש אדר, בעוד שלש
עשרה שנה תהיה גם כן שנה מעוברת, ולכן אין ספיקות אימתי מגיע לגיל מצוות.

ומנהג האשכנזים כמו שכתב הרמ"א, שמתענים באדר א'. והוסיף הרמ"א
שיש מחמירים להתענות בשניהם. וכן דעת הגר"א.

אם אביו נפטר בשנה מעוברת, ברור הדין שאם נפטר באדר א' יתענה
באדר א', ואם נפטר באדר ב' יתענה באדר ב'. והדבר מוסכם לכל
הדעות.

רק במקום שאביו נפטר בשנה רגילה וכעת השנה מעוברת, מתעוררת
השאלה כיצד ינהג, מתי יצום ויאמר קדיש, האם באדר א' או באדר ב'.
וכתב הרמ"א שיש נוהגים להתענות בשניהם, וזה לאו דוקא על התענית
אלא גם על אמירת הקדיש.

בגמרא במסכת נדרים (דף ס"ג) יש מחלוקת בענין כתיבת התאריכים
בשטרות, בחודש אדר בשנה מעוברת.

לדעת רבי מאיר באדר ראשון צריך לכתוב 'אדר ראשון', ואילו באדר
השני כותבים 'אדר' סתם, ואין צורך לכתוב 'אדר שני', כי האדר השני
הוא העיקרי, בו מקיימים מצוות פורים ובו קוראים ארבע פרשיות.

אבל דעת רבי יהודה שבחודש אדר א' כותבים 'אדר' סתם, ואין צריך
לכתוב אדר א', ואילו בחודש אדר השני כותבים 'אדר ב', כי חודש אדר
העיקרי הוא אדר הראשון.

ואף על פי שקוראים את המגלה וכל המצוות באדר השני, אין זה מפני
שאדר השני הוא האדר העיקרי, אלא מפני שצריך לסמוך גאולה
לגאולה, להסמיק את נס פורים לענין של פסח (עי' מגלה דף ו' סע"ב).

על כל פנים אם הוא יכול בשני האדרים לומר קדיש – כדאי שיעשה כן,
אבל בדברים שקשה לעשות ב' פעמים, כגון התענית, בזה יש חילוקי
מנהגים, לדעת מרן ומנהג הספרדים יעשה באדר ב', ולדעת הרמ"א
ומנהג האשכנזים יעשה באדר א'.

מרן ראש הישיבה שליט"א (בשיעורו הנדפס בבית נאמן גליון קמ"ח)
הקשה על מנהג האשכנזים. כי למנהג הספרדים, בין בר מצוה ובין
יארצייט, עושים באדר השני. אבל מנהג האשכנזים תמוה, כי לגבי
יארצייט הם הולכים אחר אדר הראשון, ואילו לגבי בר מצוה הם הולכים
אחר אדר השני, ונער שנולד בשנה פשוטה באדר ועושה בר מצוה בשנה
מעוברת, יש לקבוע ולכאורה יש כאן סתירה.

הרב תירץ וביאר שהיות ויש ספק מה העיקר, האם אדר א' או אדר ב',
לכן לגבי יארצייט מקדימים לעשות באדר הראשון כדי להקדים במצוות
ובזכויות, אבל לגבי בר מצוה מחמירים לא לצרף את הנער למנין עד
אדר ב'. כי הרי בלאו הכי את כל המצוות כולם ודאי שהוא מקיים כבר
לפני כן עוד מדין חינוך, מתפלל במנין וכו', אבל לצרף אותו – לא
מצרפים אותו למנין.

לפי זה עליו להקפיד בכל המצוות, כגון הנחת תפלין כבר מאדר א', כי
לדעתם יש בו ספק איזה אדר עיקר.

ומכל מקום למנהג הספרדים חודש אדר ב' הוא העיקרי לכל דבר וענין, ולגבי כל הדברים כולם – בין הנחת תפילין ובין שאר הדברים, חלה עליו החובה רק מחודש אדר ב'.

סיום שנת האבלות בשנה מעוברת

ז. **שאלה:** מי שאביו נפטר בשנה שעברה, לדוגמא ב' באייר, מתי מסתיימת שנת האבלות, ומתי עליהם לערוך את האזכרה והיארצייט?
תשובת הרב: לגבי אבלות (לא אליכם) – אבלות מסתיימת בשנים עשר חודשים ולא בשנה, ולכן אם עברו שנים עשר חודש, אפילו שלא עברה שנה שלמה – האבלות מסתיימת.

כגון אם האבלות התחילה ב' באייר שנה שעברה, האבלות מסתיימת ב' בניסן בשנה הזו. (וע"ע בחזו"ע ח"ג עמ' רל"א).

לגבי השאלה אימתי יש לערוך את האזכרה. בדרך כלל נוהגים לערוך שתי אזכרות, אזכרה באחד עשר חודש ואזכרה בשנים עשר חודש, אבל צריך לדעת שהאזכרה העיקרית היא בשנים עשר חודש ולא באחד עשר. הרבה אנשים עושים באחד עשר חודש אזכרה גדולה, ובאזכרה של השנים עשר חודש עושים משהו קטן, והאמת היא להיפך, אלא האזכרה העיקרית היא ביום הפטירה.

אם כן מדוע עושים אזכרה בכלל בחודש האחד עשר? הסיבה היא מפני שכתוב במסכת עדיות (סוף פ"ב) משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש, ואם הבריות יראו שאומר קדיש כל שנים עשר חודש, יאמרו שהוא חושב שאביו בגיהנם ולכן הוא אומר קדיש כל שנים עשר חודש, לפיכך מפני כבוד אביו נהגו שבסוף החודש האחד עשר מפסיק לומר קדיש. כך כתב הרמ"א (ס"ס שע"ו). ובכנסת הגדולה כתב שיעשו הפסקה של שבוע, וכך אין חשש שהבריות יאמרו שחושב שאביו רשע. באמת זו טעות של האנשים לחשוב כך, כי אומר רבנו האריז"ל שהקדיש לא רק מעלה את הנפטר מגיהנם לגן עדן, אלא גם מעלה אותו ממדרגה למדרגה בגן עדן. אבל מכל מקום, מפני הטעות של האנשים נהגו לעשות הפסקה של שבוע בסוף האחד עשר חודש. כך כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' שע"ו).

זו הסיבה שעושים אזכרה בסוף האחד עשר חודש, כי ביום הזה עושים כאילו הסתיימה האבלות. אבל ודאי שאין זו האזכרה העיקרית, כי הטעם לקיומה הוא רק מפני המון העם, וכיון שכך לא ראוי להפוך את העיקר לטפל והטפל לעיקר, ולעשות את האזכרה של האחד עשר חודש קטנה ואת של סיום שנים עשר חודש לעשות גדולה.

מי שיכול לעשות את שתיהן אזכרות גדולות ושיהיה הרבה ברכות והרבה זיכוי הרבים – אדרבה מצוה לעשות כן. אבל מי שאינו יכול לעשות את שתיהן אזכרות גדולות, יעשה את האזכרה של שנים עשר חודש גדולה ואילו באחד עשר חודש יסתפק במשהו קטן, כי העיקרית היא של סיום שנים עשר חודש. כך הביא מרן ראש הישיבה מדברי הפוסקים.

במקום שתאריך הפטירה היה ב' באייר, והיתה שנה מעוברת ולמעשה שנים עשר חודש מסתיימים ב' בניסן, נחלקו הפוסקים מתי יעשה את האזכרה הגדולה, וכתב מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (ח"ג עמ' רל"א) שרצוי שיעשה אזכרה גם בסיום שנים עשר חודש ('י בניסן), וגם ב' באייר שזה תאריך הפטירה.

ואם אי אפשר לערוך אזכרה בשניהם, יערכו את האזכרה בתאריך הפטירה, דהיינו במלאת י"ג חודש. (וכמו שכתב מרן האיש מצליח ח"ב, ובחזון עובדיה שם. וע"ע בספר השיעור עמוד י"ד).

נולד בל' אדר א', מתי יעשה בר מצוה בשנה פשוטה

ח. **שאלה:** ילד שנולד בל' אדר א' ויעשה בר מצוה בשנה פשוטה שיש בה רק אדר אחד, וכידוע באדר של שנה פשוטה יש רק עשרים ותשעה יום, מתי חל יום הבר מצוה שלו?

תשובת הרב: זו שאלה שאינה פשוטה. כי אם אדם נולד בכ"ט אדר א', בר המצוה שלו חלה כמובן ביום כ"ט אדר. אבל הילד הזה נולד ביום ל' אדר א', ונשאלת השאלה מתי יעשה את בר המצוה, האם ביום ראש חודש ניסן (יום למחרתו של כ"ט אדר א'), או כיון שנולד בא' דראש חודש אדר ב' יהיה עליו לעשות את בר המצוה ביום ראש חודש אדר, ויש להוסיף שהרי נולד קודם חודש אדר ב', ואם כן בתחלת אדר צריך לערוך בר מצוה?

זו שאלה גדולה ואחרוני זמננו דנים בזה, האם יעשה את בר המצוה ביום ראש חודש אדר או ביום ראש חודש ניסן, יש כאן חודש שלם הפרש! רוב האחרונים נוטים יותר לומר שיעשה את בר המצוה ביום ראש חודש אדר. זה דבר פלא, כי למעשה יכול להיות ילד שנולד ביום כ"ט אדר א', ובר המצוה שלו תחול כמובן ביום כ"ט אדר, ואילו חברו ייולד יום אחריו, בל' אדר א', ולחומרא אומרים שבר המצוה שלו תחול בראש חודש אדר, חודש לפניו!

כפי שביארנו בשאלה, הסיבה לומר כן היא מפני של' אדר א' הוא למעשה א' דראש חודש, ואנחנו מחשיבים את שני הימים של ראש חודש כיום אחד ארוך, ולכן עלינו לעשות את בר המצוה ביום ראש חודש אדר. (ע"א אשי ישראל פרק ט"ו הערה כ"ו, ועוד).

יש שאלה דומה לגבי חודש כסליו. החודשים חשון וכסליו פעמים מלאים ופעמים חסרים, וכותב על כך המשנה ברורה (סי' נ"ה ס"ק מ"ה) שמי שנולד בראש חודש כסליו בשנה שיש רק יום אחד ראש חודש (כלומר שחשוון היה חסר), ואילו בשנת השלוש עשרה חשוון היה מלא. יעשה את הבר מצוה בל' חשוון, וזאת מפני של' חשוון הוא א' דראש חודש כסליו, וכיון שכן הם נחשבים ליום אחד ארוך וא' כסליו נחשב כמו חלק מל' חשוון. זו דעת המשנה ברורה, אבל יש חולקים בזה, וכך הכריע מרן ראש הישיבה שליט"א בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (תשמ"ט סי' קנ"ט), שהנולד ביום א' כסלו (בשנה חסרה) ובשנת הי"ג שלו השנה מלאה, מתחייב במצוות ביום א' כסלו, ולא ביום ל' חשון.